

طراحی و استقرار نظام جامع ملی مهارت و فناوری: تحلیلی بر روند تحولات و آسیب‌شناسی نظام آموزش فنی و حرفه‌ای استان خوزستان

یداله مهرعلی‌زاده^۱

رحمن فلاوند^۲

شهرام ملایی‌هزاروندی^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی روند تحولات آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در استان خوزستان و شناسایی فرصت‌ها، تهدیدها، قوت‌ها و ضعف‌های نظام آموزش در اداره کل آموزش فنی و حرفه‌ای استان خوزستان با استفاده از روش SWOT انجام شده است. اطلاعات مورد نظر بر اساس بررسی و تحلیل منابع و اسناد ملی و استانی، گزارش‌های اداره کل آموزش فنی و حرفه‌ای استان خوزستان و مطالعات گذشته گردآوری شده است. در پایان نیز راهکارهایی برای نظارت و ارزیابی نظام جامع مهارت و فناوری ارائه شده است.

واژگان کلیدی: آموزش فنی و حرفه‌ای، نظام جامع مهارت و فناوری، سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای استان خوزستان

مقدمه

امروزه، تربیت نیروی انسانی ماهر و متخصص و کارآمد از عوامل کلیدی و انکارناپذیر در توسعه اقتصادی و اجتماعی هر کشور محسوب می‌شود و هر نوع سرمایه‌گذاری کلان در بخش‌های مختلف اقتصادی نیازمند برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری در بخش نیروی انسانی و توسعه منابع است. نظام جمهوری اسلامی ایران، بر پایه ایمان به کرامت و ارزش والای انسان، یکی از راه‌های تأمین قسط و عدل، استقلال سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را استفاده از علوم و فنون و تجارب پیشرفته بشری و تلاش در پیشبرد آنها می‌داند. نظام آموزش فنی و حرفه‌ای در ایران و استان خوزستان، از قدمت زیادی برخوردار است. تاریخچه شکل‌گیری آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در استان خوزستان به سال ۱۳۵۲ برمی‌گردد. در این سال، صندوق کارآموزی به‌طور سیار در روستاها و کانون کارآموزی با نام «اردوی کار» فعالیت آموزشی برگزار نموده است. همچنین، فعالیت مرکز تعلیمات حرفه‌ای اهواز در سال ۱۳۵۴ توسط پیمانکار خارجی به پایان رسیده و سال ۱۳۵۵ فعالیت‌های آموزشی را شروع کرده است. ادغام مراکز تعلیمات حرفه‌ای، صندوق کارآموزی و کانون کارآموزی در استان خوزستان در اواخر سال ۱۳۵۸ با عنوان آموزش فنی و حرفه‌ای منطقه خوزستان انجام شد. نظام آموزش فنی و حرفه‌ای در ایران و در سال‌های اخیر در سطح بین‌المللی، ملی و محلی با تغییرات و چالش‌های مهمی روبه‌رو شده است. به دلیل ماهیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، کارآیی و اثربخشی آنها، این آموزش دغدغه اصلی بسیاری از سیاست‌گذاران دولتی و غیردولتی بوده است. در سطح ملی، در ایران شاهد تحولاتی در عرصه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی هستیم. مهم‌ترین این تغییرات، سیاست‌گذاری ملی برای پیاده‌سازی اصل ۴۴ قانون اساسی و خصوصی‌سازی بخش‌های مختلف دولتی است. این اصل، الزامات نوینی برای اقتصاد ایران و نظام‌های مهارت‌سازی و مهارت‌آموزی به‌وجود خواهد آورد. بدون شک افزایش کارآیی و اثربخشی آموزش‌های مرتبط با فنی و حرفه‌ای در سایه تعامل آن با نظام‌های بازار کار و اشتغال، دولت و استراتژی‌های آن، افراد و انگیزه‌های آنان، آموزش و پرورش در سطح عمومی و عالی و نظام صلاحیت‌های حرفه‌ای صورت می‌گیرد (مهرعلی‌زاده، ۱۳۸۴). تجربه تاریخی بین‌المللی و ملی بیانگر آن است که انحصار دولتی در بخش فنی و حرفه‌ای، به معنای کاهش تعامل آن با محیط و بازار کار و نیازهای فردی و شغلی جامعه است. مسأله آموزش فنی و حرفه‌ای، فقط تابع امکانات و ظرفیت‌های فنی نیست، بلکه دولت از منظر سیاسی نقش تأثیرگذاری دارد. موضوع چگونگی هماهنگی آموزش و کارآموزی با بازار کار و پژوهش و توسعه، سیاست‌های روابط صنعتی و فعالیت‌های مربوط به توسعه ظرفیت‌های اجتماعی به‌منظور بالا بردن مهارت‌های اجتماعی را به‌وجود می‌آورد. اما مسأله اصلی آن است که شرایط موجود در کشور ایران و استان خوزستان، تا چه اندازه دستیابی به جامعه‌ای با مهارت‌های فنی و حرفه‌ای برتر را امکان‌پذیر می‌سازد؟ آیا وضعیت فرصت‌ها، تهدیدها، قوت‌ها و ضعف‌های

طراحی و استقرار نظام جامع ملی ... ۹

موجود در استان خوزستان، ظرفیت مناسبی را برای طراحی و استقرار مطلوب نظام جامع ملی مهارت و فناوری فراهم خواهد ساخت؟ نقش دولت، مؤسسات آموزشی، کارفرمایان و افراد در طراحی نظام جامع ملی مهارت چگونه خواهد بود؟

اهداف پژوهش

نظر به اهمیت و نقش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در تحولات اقتصادی و اجتماعی کشور و همچنین در راستای تحولات جدید در رابطه با طراحی سازمان ملی مهارت و ساماندهی نظام آموزش فنی و حرفه‌ای در سطح ملی و محلی، در مقاله حاضر چند مسأله بررسی شده است:

۱. بررسی روند کمی و تغییرات تعداد دانش‌آموزان در سطح متوسطه فنی و حرفه‌ای و کارودانش استان خوزستان،
  ۲. بررسی روند کمی تحولات آموزش فنی و حرفه‌ای سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای استان خوزستان،
  ۳. شناسایی فرصت‌ها، تهدیدها، قوت‌ها و ضعف‌های نظام آموزش فنی و حرفه‌ای کشور و استان خوزستان،
  ۴. ارائه راه‌کارهایی برای طراحی و استقرار نظارت و ارزیابی نظام جامع ملی مهارت و فناوری در استان خوزستان.
- گفتنی است اطلاعات مورد نظر این مقاله، بر اساس بررسی و تحلیل اسناد بالادستی در سطح ملی و استان خوزستان، گزارش‌های عملکردی اداره کل آموزش فنی و حرفه‌ای استان خوزستان و همچنین سوابق و مطالعات قبلی در زمینه نظام مهارت و فناوری گردآوری شده است.

یافته‌ها

تحولات گذشته آموزش فنی و حرفه‌ای و کارودانش در آموزش و پرورش تعداد ۱۵۰۶۹۰۸ دانش‌آموز دختر و پسر در پایه‌های اول تا سوم نظری و فنی و حرفه‌ای و کارودانش در استان خوزستان طی سال‌های ۷۶-۷۵ و ۸۳-۸۴ لغایت ۸۷-۸۸ آموزش دیده‌اند. نتایج به‌دست آمده نشانگر آن است که:

- تعداد کل دانش‌آموزان فنی و حرفه‌ای پایه دوم و سوم پسر طی سال‌های ۸۸-۷۵ مورد بررسی به میزان ۷۸۸۸۷ نفر و دختران ۲۹۳۰۰ نفر بوده است.
- تعداد کل دانش‌آموزان کار و دانش پایه دوم و سوم پسر طی سال‌های ۸۸-۷۵ مورد بررسی به میزان ۹۵۷۳۸ نفر و دختران ۵۶۶۹۶ نفر بوده است.

تحولات گذشته آموزش فنی و حرفه‌ای استان خوزستان

نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد طی دوره زمانی مورد بررسی:

فصل نامه مهارت آموزی

- نسبت تعداد قبول شدگان فنی و حرفه‌ای به ثبت نام شدگان، به تفکیک بخش دولتی و غیردولتی، در سال ۸۶ به میزان ۷۸٫۱۵٪ افزایش یافته است.
- سهم بخش غیردولتی در سال ۸۶ به میزان ۸۱٪ افزایش داشته است.
- نسبت مربیان فنی و حرفه‌ای به ازای ۱۰۰۰ ساعت آموزش غیررسمی در سال ۸۶ حدوداً ۸۰٫۱۴٪ بوده است.
- سهم زنان از آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به طور متوسط طی سال‌های مورد بررسی حدوداً ۲۰٪ بوده است.

در حالی که بر اساس بررسی‌های طرح آمایش آموزش عالی ایران، درصد مهارت‌آموزان شاغل در آموزش فنی و حرفه‌ای کشور از ۲/۷۶ درصد در سال ۱۳۷۹ به میزان ۱/۹۱ درصد در سال ۸۶ و کل آموزش شاغلین از میزان ۵۳۲/۹۸۳/۵۵۸ نفر ساعت در سال ۱۳۷۹ به ۷۲۶/۱۳۴/۳۳۴ نفر ساعت در سال ۱۳۸۶ رسید. همچنین آموزش فنی و حرفه‌ای در بخش دولتی از ۳۱۰/۵۴۱/۰۵۸ نفر ساعت در سال ۱۳۷۹ به ۱۹۶/۲۲۵/۵۱۱ نفر ساعت در سال ۱۳۸۶ رسید. سهم آموزش فارغ‌التحصیلان دانشگاهی از آموزش‌های فنی و حرفه‌ای از ۳/۱ درصد در سال ۱۳۷۹ به ۷/۱۴ درصد در سال ۱۳۸۶ بالغ گردید. همچنین، سهم زنان از ۳۱/۴۹ درصد و روستاییان ۱۷/۵۶ درصد و بخش غیردولتی از ۴۱/۷۴ درصد در سال ۱۳۷۹ به ۳۰/۲۱، ۷/۶۸ و ۷۲/۹۸ درصد در سال ۱۳۸۶ رسید. سرانه آموزش فنی و حرفه‌ای به جمعیت فعال اقتصادی کشور از ۲۸/۸۰ ساعت در سال ۱۳۷۹ به ۳۰/۹۴ ساعت در سال ۱۳۸۶ بالغ گردید.

تحلیل وضع موجود شامل فرصت‌ها و تهدیدها (عوامل بیرونی)، قوت‌ها و ضعف‌ها (عوامل درونی) به منظور طراحی و استقرار نظام جامع مهارت و فناوری استان خوزستان

در این بخش، به منظور شناسایی و آگاهی از زیرساخت‌های طراحی و استقرار نظام جامع مهارت و فناوری استان خوزستان، به تحلیل وضعیت موجود اداره کل آموزش فنی و حرفه‌ای استان خوزستان بر مبنای مدل سوات^۱ پرداخته می‌شود. در این رابطه، مؤلفه‌های اصلی نظام آموزش فنی و حرفه‌ای مورد بررسی قرار گرفته شده است. آسیب‌شناسی نظام کنونی آموزش فنی و حرفه‌ای استان را می‌توان در محورهای زیر بررسی کرد:

۱. نظام‌های پشتیبانی‌کننده اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی استانی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی،
۲. نظام مدیریت، پژوهش و تصمیم‌گیری به منظور بهبود اثربخشی درونی و بیرونی نظام جامع آموزش فنی و حرفه‌ای،

طراحی و استقرار نظام جامع ملی ... ۱۱

۳. نظام برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، استانداردسازی و ارزشیابی مهارت و نظام جامع صلاحیت‌های حرفه‌ای،
۴. نظام فناوری اطلاعات و ارتباطات،
۵. امکانات و زیرساخت‌های موجود مالی،
۶. ساختار تشکیلات، فضا و امکانات ملی و استانی و محلی و مشارکت‌های مردمی و تقویت بخش خصوصی،
۷. توسعه منابع انسانی،
۸. نظام روابط با اجتماع و بازار کار و صنایع.

فرصت‌ها

۱. توجه ویژه به آموزش در اسناد فرادستی به ویژه سند چشم‌انداز و نقشه جامع علمی کشور،
۲. تأکید مقام معظم رهبری و مسئولین بر تحول در آموزش فنی و حرفه‌ای، آموزش و پرورش، آموزش عالی و پژوهش،
۳. جایگاه و مقبولیت آموزش فنی و حرفه‌ای در برنامه‌های چشم‌انداز کشور،
۴. اجرای اصل ۴۴ و نقش مؤثر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در تربیت نیروی انسانی در این عرصه،
۵. باور فرهنگی به ارزش علم و فناوری و اشتیاق به ادامه تحصیل و ارتقاء سطح تحصیلات و مهارت‌های پیشرفته،
۶. وجود تقاضای فزاینده آموزش فنی و حرفه‌ای در استان،
۷. نیاز بازار کار استان به نیروی ماهر و کارآزموده و افزایش انعطاف‌پذیری آن،
۸. توسعه امکانات استان و امکان بهره‌گیری از فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات،
۹. تقاضای بالای سرمایه‌گذاری در امر آموزش از بخش غیردولتی استان،
۱۰. وجود سازمان‌های غیردولتی و مردم‌نهاد مرتبط با آموزش در سطح استان،
۱۱. وجود قطب‌های دانشگاهی و منطقه‌ای،
۱۲. وجود اساتید و پژوهشگران برجسته خوزستانی خارج از کشور که به حضور در استان برای ارائه خدمات تمایل دارند،
۱۳. وجود پارک علم و فناوری خوزستان،
۱۴. توسعه پرشتاب فناوری‌ها و دانش‌های جدید مرتبط با صنعت نفت، پتروشیمی، نیشکر و صنایع جانبی در استان،
۱۵. تقاضای فزاینده به دوره‌های آموزشی میان‌رشته‌ای و میان‌بخشی در سطح ملی و استان،
۱۶. وجود زمینه مناسب برای تجاری‌سازی دستاوردهای علمی و پژوهشی در سطح استان،
۱۷. زمینه مناسب برای ارتباط با نخبگان، دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشاتی استان،
۱۸. اثربخشی و کارایی نسبی مهارت‌آموختگان فنی و حرفه‌ای در محیط واقعی کار در سطح استان،
۱۹. بهترین وضعیت جغرافیایی برای تبدیل به قطب آموزشی در منطقه خلیج فارس.

تهدیدها

۱. جزیره‌ای بودن؛ وجود سازمان‌های موازی و عدم انسجام بین آموزش‌های مهارتی در کشور و استان،
۲. عدم وجود نظام ملی برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی آموزش‌های مهارتی به‌منظور توسعه صلاحیت حرفه‌ای،
۳. پایین بودن سهم بودجه و اعتبارات آموزش از تولید ناخالص داخلی در مقایسه با کشورهای پیشرفته،
۴. عدم تحقق سیاست اعزام نیروی کار ماهر به خارج از کشور به دلیل عدم انطباق مهارت نیروی کار با استانداردهای بین‌المللی،
۵. پیوند ضعیف نمایندگان کارفرمایان، کارگران و عرضه‌کنندگان آموزش مهارتی در سطح ملی و استانی،
۶. پیوند ضعیف طرح طبقه‌بندی مشاغل با نظام آموزش مهارتی استان خوزستان،
۷. کاهش توجه به آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در فرآیند طبقه‌بندی سطوح شغلی بر اساس طبقه‌بندی‌های بین‌المللی (سطوح غیرماهر، نیمه‌ماهر، ماهر، تکنیسین، تکنولوژیست (مهندسی) و تولیدکننده (تکنولوژی)،
۸. عدم تناسب زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات با نیازهای آموزشی استان خوزستان،
۹. عدم استقبال منابع انسانی نخبه، خلاق و مبتکر استان خوزستان برای جذب در آموزش فنی و حرفه‌ای،
۱۰. نارسایی قوانین و مقررات در پشتیبانی از آموزش فنی و حرفه‌ای در سطح ملی و استانی،
۱۱. حاکمیت تفکر و نگرش غیرملی و بخشی‌نگری به آموزش فنی و حرفه‌ای،
۱۲. پایین بودن سطح فرهنگ مهارت‌آموزی به جای دریافت گواهینامه مهارت،
۱۳. نامشخص بودن چگونگی حمایت از بخش خصوصی و آزاد در ارائه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای،
۱۴. پایین بودن اثربخشی آموزش‌های تخصصی و مهارتی به دلیل نامشخص بودن استانداردهای شغل در کشور،
۱۵. پایین بودن مشارکت صاحبان صنایع در تأمین هزینه‌های آموزش مهارتی،
۱۶. نبودن اطلاعات لازم از نیاز بازار کار برای برنامه‌ریزی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، هدایت شغلی در سطوح مختلف،
۱۷. عدم توجه کافی به قانون الزام به‌کارگیری دانش‌آموختگان در سطح ملی و استان خوزستان،
۱۸. نبود ساختار مشخص در دستگاه‌های اجرایی در به‌کارگیری مهارت‌دیدگان در واحدهای تولیدی، صنعتی و خدماتی،

طراحی و استقرار نظام جامع ملی ... ۱۳

۱۹. تعدد و گسترش صنوف و بنگاه‌های اقتصادی غیرمجاز در استان بدون به‌کارگیری مهارت‌آموختگان مورد نیاز،
۲۰. عدم تخصیص تسهیلات بانکی کافی به مهارت‌دیدگان فنی و حرفه‌ای رسمی در راستای خود اشتغالی و کارآفرینی،
۲۱. فقدان الگوی مناسب توسعه بر اساس آمایش سرزمین به‌منظور طراحی الگوی آموزش بر اساس نیاز بازار کار،
۲۲. گرایش دانش‌آموزان، خانواده‌ها، عرضه‌کنندگان و جامعه به سمت تحصیلات نظری با هدف تحصیل در آموزش عالی،
۲۳. ضعف منزلت اجتماعی دانش‌آموختگان آموزش مهارتی به دلیل موضع منفی آحاد جامعه نسبت به مشاغل یدی،
۲۴. تصویر ناقص و برداشت نادرست از آموزش مهارتی به جای توجه به ابعاد دانشی، نگرشی و مهارتی آن،
۲۵. عدم ترسیم یک مسیر پیوسته برای ارتقاء دانش و مهارت مخاطبین به دلیل عدم ارتباط طولی و عرضی برنامه‌ریزی آموزشی و ضوابط و استانداردهای آموزشی و یادگیری در سه مرجع کنونی ارائه‌دهنده آموزش‌های حرفه‌ای،
۲۶. عدم اعتبار مدارک صادره از سوی سه مرجع کنونی ارائه‌دهنده آموزش‌های مهارتی برای همدیگر،
۲۷. عدم وجود ضمانت اجرایی برای تحقق اهداف و اجرای مصوبات قانونی بخش آموزش.

قوت‌ها

۱. گرایش به مدیریت عدم تمرکز و رویکرد مثبت به استفاده از مشارکت‌های بخش غیردولتی و سازمان‌های مردم‌نهاد،
۲. ساختار منعطف برای ارائه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در طراحی، پیاده‌سازی و اجرا،
۳. امکان به‌کارگیری کلیه امکانات و پتانسیل‌های موجود در اجراء و پیاده‌سازی فرآیندهای آموزشی،
۴. پراکندگی و تنوع مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای در استان برای دسترسی همگان،
۵. استفاده از تکنولوژی‌های مدرن و جدید در اجرای آموزش‌های فنی و حرفه‌ای،
۶. وجود اسناد راهبردی بخشی برای توسعه بخش،
۷. تخصص‌گرایی در بخش آموزش،
۸. امکان دسترسی به آموزش در سراسر استان،
۹. رویکرد در ایجاد تنوع شیوه‌های ارائه آموزش،
۱۰. وجود رویکرد مثبت به بازنگری برنامه‌های آموزشی و درسی،

۱۱. افزایش امکان استفاده از توانمندی بخش غیردولتی اعم از صنایع و بنگاه‌های اقتصادی در بخش آموزش استان،
۱۲. ارائه آموزش‌های تخصصی و مهارتی با استفاده از امکانات و تجهیزات بخش غیردولتی.

ضعف‌ها

۱. عدم وجود نظام ملی مشخص و تعریف‌شده برای سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و ارزیابی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به‌منظور توسعه صلاحیت‌های حرفه‌ای^۱ بر اساس استانداردهای ملی و بین‌المللی،
۲. عدم همکاری نهادهای پژوهشی و همکاری با دانشگاه‌ها در نوسازی و توسعه کیفی آموزش مهارتی،
۳. عدم توجه لازم به حفظ و توسعه منابع انسانی ارائه‌دهنده آموزش‌های فنی و حرفه‌ای از جمله مربیان فنی و حرفه‌ای،
۴. ضعف کارآمدی فارغ‌التحصیلان آموزش مهارتی در برخی از رشته‌های استان،
۵. غلبه عرضه‌محوری بر تقاضا‌محوری در طراحی دوره‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای،
۶. عدم تطابق استانداردهای آموزشی و شغلی با تقاضای صنعت،
۷. ضعف مشارکت ذی‌نفعان بخش آموزش در برنامه‌ریزی راهبردی و توسعه آموزشی،
۸. ناکافی بودن پژوهش‌های مربوط به برنامه‌ریزی آموزشی کشور،
۹. چیرگی تفکر درون‌گرا (مبتنی بر وضعیت موجود) به جای تفکر برون‌گرا (شرایط بیرونی نظیر نیازهای بازار کار) در برنامه‌ریزی راهبردی و توسعه مراکز آموزشی،
۱۰. چیرگی نگاه کمیت‌گرایی بر کیفیت‌گرایی در نظام آموزشی کشور و استان،
۱۱. پراکنده و غیرنظام‌مند بودن فعالیت‌های اعتبارسنجی در نظام آموزشی کشور،
۱۲. فقدان محرک‌ها و انگیزه‌های مادی و معنوی آموزش‌دهندگان،
۱۳. نارسایی نظام پذیرش دانشجو، نظام مشاوره تحصیلی و شغلی تخصصی در بخش آموزش و فرآیند هدایت تحصیلی،
۱۴. توزیع نامتناسب منابع و امکانات بین فعالیت‌های آموزشی و غیرآموزشی استان،
۱۵. ناکافی بودن میزان اعتبارات تخصیص‌یافته به بخش آموزش با تورم و هزینه‌های آموزشی و اجرایی در استان،
۱۶. ضعف نظام آموزشی در ایجاد فرصت‌های برابر آموزشی (منطقه‌ای، جنسیتی و فردی)،
۱۷. کمبود تسهیلات مالی و اعتباری برای احداث و به‌روزرسانی امکانات و تجهیزات مورد نیاز بخش آموزش،
۱۸. کمبود مقررات، ضوابط، دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های خاص نظام آموزش فنی و حرفه‌ای،

۱۹. نارضایتی مربیان و کارشناسان متخصص آموزش‌های فنی و حرفه‌ای،

۲۰. نهادینه نشدن روحیه کارآفرینی پایدار،

۲۱. ناتوانی این نظام برای تحقق اهداف سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴.

در جمع‌بندی مسائل مرتبط با فرصت‌ها، تهدیدها، قوت‌ها و ضعف‌ها می‌توان اظهار داشت که علی‌رغم وجود فرصت‌هایی برای طراحی و استقرار نظام جامع ملی مهارت و فناوری، تهدیدهای مهمی فراروی این نظام وجود دارد. همچنین، با وجود برخورداری سازمان از مزیت‌های نسبی و همچنین نقاط قوت، ابعاد و دامنه نقاط ضعف سازمان بر نقاط قوت آن غلبه دارد.

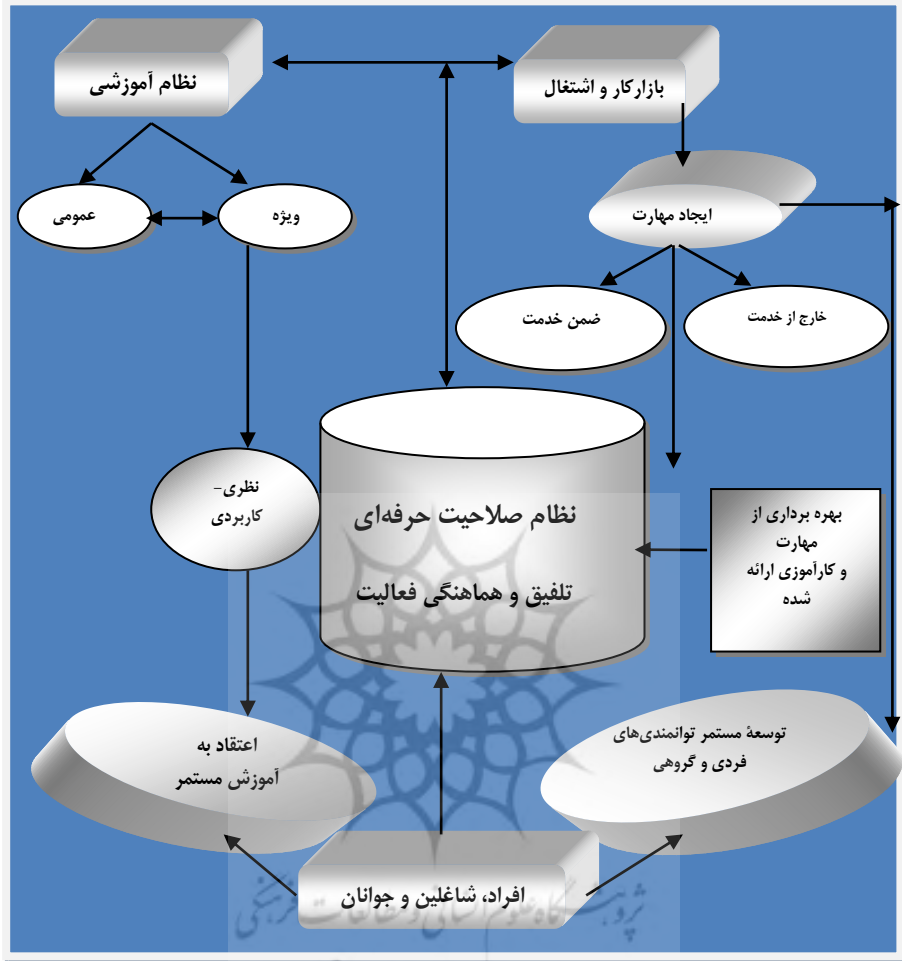
نتیجه‌گیری

این مقاله، در صدد بود تا این مسئله را روشن کند که تا چه اندازه امکان دستیابی به جامعه‌ای با مهارت‌های برتر در ایران و استان خوزستان میسر است؟ برای تحقق این هدف و طراحی نظام جامع ملی مهارت، نقش دولت، مؤسسات آموزشی، بازار کار و اشتغال، کارفرمایان و افراد چگونه باشد؟ آشکار است که در گذر زمان تغییرات جهانی اثراتی بر ساختارهای آموزش، کارآموزی و بازارکار ایران و استان خوزستان خواهد گذاشت. این فرآیند منجر به تسهیل انتقال مهارت جهانی می‌شود. مانند آنچه که در مورد فناوری اتفاق افتاده است. بدیهی است عواملی مانند جریان‌های سرمایه آزاد، هزینه‌های سرسام‌آور، پیچیدگی فناوری و متراکم شدن زمانی-فضایی اطلاعات همگی گویای آن است که سرعت انتقال مهارت برای توسعه فناوری بسیار ضروری است. در نتیجه، می‌توان انتظار داشت، نظام‌های بازار کار و آموزش و کارآموزی که بخش عمده‌ای از گسترش مؤثر مهارت را بر عهده دارند، احتمالاً در همه کشورهای مورد پذیرش قرار گیرند. گرچه در خصوص ادغام و یکسان شدن نظام‌های آموزش مهارتی در سطح بین‌المللی، دیدگاه‌های انتقادی نیز وجود دارد؛ اما آنچه که فرضیه ادغام فاقد آن است، تحلیل سیاسی جهت تبیین عوامل تبیین‌کننده تغییر حاصل از ادغام است. زیرا ادغام نظام آموزش فنی و حرفه‌ای جهانی صرفاً مقوله‌ای در خصوص عقلانیت فناوری یا نیازهای اساسی اقتصادی نیست. یعنی این‌که برای همه کشورهای منطق اقتصادی قابل انطباقی در طراحی و اجراء و کاربست نظام آموزش مهارتی وجود ندارد. گفته می‌شود اقتصاد جهانی، تأثیر محدودی بر نظام‌های آموزش و کارآموزی، بازار کار ملی و نظام‌های ملی گسترش مهارت دارد.

دلایل روشن‌کننده این فرضیه بر آن است که: اولاً، نظام‌های کارآموزی در الزامات قانونی و عملی و هنجارهای ملی ریشه دارند و با تغییرات سریع قابل اصلاح نیستند. ثانیاً، ممکن است

نظام‌های ملی آموزش و کارآموزی و بازار کار، ظرفیت ایجاد مهارت‌های وارداتی به‌وسیله شرکت‌های چند ملیتی را نداشته باشند. بهره‌گیری از مزایای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مستلزم شرایط خاصی است: شرکت‌های چندملیتی نیازمند ایجاد واحدهایی در خارج از کشور هستند که مجموعه‌ای از مهارت‌ها را به‌کار گیرد. مسأله آن است که واحدهای خارجی ایجاد شده غالباً واحد مونتاژ، با ظرفیت یا تعهد پایین به پژوهشات و توسعه، هستند. به هر حال، شرکت‌های چندملیتی ناگزیرند برای استفاده از مزایای انتقال و گسترش مهارت، در قالب شبکه‌ای از تأمین‌کنندگان و مؤسسات آموزشی و کارآموزی محلی عمل کنند. در کشورهای در حال توسعه، این شرایط باید با توجه به ساختارهای ارتباطی مربوطه تکمیل شود. در جایی که چنین شرایطی وجود ندارد، آنچه که می‌توان دید توسعه مهارت‌های برتر از سوی شرکت‌های چند ملیتی است. این مسأله زمینه‌ساز دلیل سوم یعنی مشاهده تغییر بنیادی در سازمان، فرهنگ و چشم‌انداز شرکت‌هاست؛ شرکت‌هایی که در اقتصاد جهانی فعالیت دارند و شامل شرکت‌های چند ملیتی که ریشه در یک فرهنگ ملی دارند، می‌شوند. در بررسی جامع رفتار شرکت‌های چندملیتی آمریکایی، ژاپنی و آلمانی درموس، کلی، پاولی و ریچ (۱۹۹۸) نشان داده‌اند تا کنون شرکت‌های چند ملیتی در ساختارهای ملی خود باقی مانده‌اند. دلایل نگرانی این پژوهشگران، به نظام‌های متفاوت ملی اداری، مالی و نوآوری شرکت برمی‌گردد که به عنوان ساختارهای باثبات توصیف می‌شوند. (نقل در لودر و مهرعلی‌زاده، ۲۰۰۱). نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد به عنوان مثال شرکت‌های آلمانی به نظام دوگانه متعهد می‌مانند و همچنین سعی می‌کنند به هنگام ایجاد شرکت‌های اقماری در خارج از کشور، جایگزینی برای آن پیدا کنند. برای مثال، مدیر شرکت زیمنس خاطر نشان کرد آنان یک نظام کارآموزی مشترک با لوفت هانزا در چین، بر اساس اصول نظام کارآموزی دوگانه ایجاد کرده‌اند. (لودر و مهرعلی‌زاده، ۲۰۰۱). از این رو، در طراحی نظام جامع ملی مهارت و فناوری در کشور و استان خوزستان، هم تبیین‌های فنی و هم سیاسی الزامی است. تحلیل وضعیت تحقق دستیابی شهروندان استان خوزستان به جامعه‌ای با مهارت برتر و همچنین تدوین و تبیین نقش دولت، مؤسسات آموزشی، بازار کار و اشتغال، کارفرمایان و افراد گویای آن است که بسترهای آموزش مهارتی در این استان به خاطر تأثیر از وضعیت کل کشور با چالش‌های مهمی روبه‌رو است. به‌رغم رشد آموزش‌های مهارتی در دستگاه‌های اجرایی مانند آموزش و پرورش، دانشگاه علمی کاربردی و آموزش فنی و حرفه‌ای، میان آموزش فنی و حرفه‌ای با بخش صنعت تعاملی ایجاد نشد و محتوای آموزش با نیازهای صنعت منطبق نگردید. از این رو، نظام آموزش مهارتی، چه از نظر کمی و چه از نظر کیفی، توانایی پاسخگویی به نیازهای کشور در

بخش صنعت، خدمات و کشاورزی را به دست نیاورد. اصلاح این روند، بدون شناخت ظرفیت‌ها و اصلاح روش‌ها و بهره‌گیری درست از بسترها امکان‌پذیر نیست. بنابراین، دیدگاه‌های متخصصان و صاحب‌نظران در حوزه‌های علمی کشور و بررسی تجارب بین‌المللی، بیانگر آن است که برای ساماندهی و تحول و ایجاد هماهنگی میان انواع آموزش‌های فنی و حرفه‌ای جهت پاسخگویی به نیازهای واقعی بخش‌های صنعت، کشاورزی و خدمات ضروری است نظام جامع آموزش مهارتی (در کنار سایر نظام‌های آموزشی) به‌گونه‌ای طراحی شود که از یکسو دانش‌آموزان را بعد از تحصیلات عمومی از پایه‌های مختلف به سوی این آموزش‌ها جذب کند و راه دیگری غیر از رویکرد قبولی در دانشگاه را برای ارتقاء فردی و کسب شغل به روی آنها گشوده و آنان را برای محیط کار آماده کند و از سوی دیگر، با فراهم کردن دوره‌های کوتاه‌مدت یا پاره‌وقت برای شاغلان یا اشخاص آماده به کار، فرصت‌های آموزشی متنوعی را به وجود آورده و با پاسخگویی به نیازهای بازار کار ارتباط نزدیکی با بخش تولید برقرار کند. چنین نظامی، ضمن آن‌که به آسانی قابل ارزشیابی است، با ایجاد ارتباط مستقیم با دولت و مراجع دست اول تصمیم‌گیری قادر خواهد بود اعتبارات لازم را به دست آورده و به نحو مؤثری از آن استفاده کند. از طرف دیگر، شفافیت نظام و سرعت و پایداری تصمیمات، موجب تشویق و جلب سرمایه‌های بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در این زمینه می‌شود. بسترهای لازم برای تحقق این امر در سطح ملی و استان خوزستان، در پرتو روابط جدید آموزش و اقتصاد، مستلزم مشارکت فعال دولت، صنایع، بخش‌های خصوصی و نظام آموزش و کارآموزی در برنامه‌ریزی، اجرا، کنترل و اصلاح است. بدون شک افزایش کارایی و اثربخشی آموزش‌های مرتبط با فنی و حرفه‌ای در سایه تعامل آن با دیگر خرده نظام‌ها یعنی بازارکار و اشتغال و کارفرمایان، دولت و استراتژی‌های آن، اشخاص و انگیزه‌های آنان، آموزش و پرورش عمومی و عالی و نظام صلاحیت‌های حرفه‌ای شکل می‌گیرد. در واقع، بدون برقراری تعامل میان این نظام‌ها، موفقیت نظام آموزش فنی و حرفه‌ای نیز با چالش‌هایی روبه‌رو خواهد شد. این دیدگاه، موقعیت روابط میان اجزای سازنده و ایجادکننده مهارت و تربیت نیروی انسانی را به شکل منسجم‌تری نشان داده است. (شکل ۱).

شکل شماره ۱. چگونگی رابطه بین نظام آموزشی، دولت و صنعت در اقتصادهای نوین (مهرعلی زاده، ۱۳۸۳).

دولت و مسئولان برای طراحی و استقرار نظام جامع ملی مهارت و فناوری، و کیفیت‌بخشی به نظام آموزش فنی و نظام صلاحیت حرفه‌ای، و انطباق نظام آموزشی و مهارت‌سازی خود با تأثیرات جهانی شدن، ناگزیرند استراتژی‌ها و سیاست‌های کنونی نظام آموزش فنی و حرفه‌ای را مورد بازنگری قرار دهند. استان خوزستان، با توجه به تغییرات فرصت‌ها، تهدیدها، قوت‌ها و ضعف‌های آموزش فنی و حرفه‌ای، چند نوع از استراتژی‌های مورد نیاز برای طراحی و استقرار و اجرای نظام جدید مهارت و فناوری استان را نشان داد:

۱. **استراتژی اصلاحات مداخله سازنده:** به نظر می‌رسد دولت مردان در عرصه آموزش فنی و حرفه‌ای، باید برای یافتن یک راه میانه، میان توسعه دولت‌محور و بازار آزاد تلاش کنند. در این خصوص، طراحی سازمانی دولتی و مستقل که وظیفه سیاست‌گذاری، هماهنگی، مدیریت و نظارت بر آموزش‌های مهارتی در سطح کلان و استانی اهمیت دارد.
۲. **استراتژی اصلاحات رقابت‌محور:** مسئولان استانی، برای افزایش توان رقابتی نظام آموزش فنی و حرفه‌ای استان در رابطه با تغییر تقاضا برای مهارت در بازارهای داخلی و جهانی و شیوه‌های سازماندهی تولید و استانداردهای آموزشی با هدف افزایش بهره‌وری نیروی کار و مؤسسات آموزشی، نیازمند دنبال کردن چند نوع سیاست به طور هم‌زمان هستند:
  - الف. عدم تمرکز و تفویض اختیار به مؤسسات آموزش فنی و حرفه‌ای برای تصمیم‌گیری،
  - ب. تهیه و تدوین استانداردها و صلاحیت‌های حرفه‌ای به‌منظور تأیید مدارک و صلاحیت‌های آموزشی و تضمین سطح یادگیری دانش‌آموزان در سطوح مختلف آموزش فنی و حرفه‌ای،
  - ج. بهبود مدیریت منابع آموزشی برای افزایش انگیزه مدرسان و مدیران و افزایش کارایی درونی مؤسسات آموزشی،
  - د. بهبود روش‌های جذب و استخدام و کارآموزی و توانمندسازی مستمر دانش، بینش و مهارت مربیان فنی و حرفه‌ای.
۳. **استراتژی اصلاحات مالی‌محور:** اصلاحات از طریق برون‌سپاری بخشی از آموزش‌ها و فرآیند نظارت بر آنها، انتقال منابع مالی دولتی، تخصیص بخش‌هایی از آموزش فنی و حرفه‌ای سرمایه‌بر و مشارکت دادن صنایع و شرکت‌ها در تأمین بخشی از هزینه‌های آموزش و کارآموزی مدیران و کارکنان آنها در توزیع عدالت اجتماعی تأثیرگذار هستند.
۴. **استراتژی اصلاحات عدالت‌محور:** اصلاحاتی که در صدد بهبود نقش‌های سیاسی مهم نظام آموزشی فنی و حرفه‌ای به‌عنوان منبع اصلی تحرک و برابری اجتماعی هستند، اصلاحات عدالت‌محور نامیده می‌شوند. هدف عمده چنین اصلاحاتی افزایش سطح دسترسی و فرصت‌های اقتصادی برابر برای جمعیت بیش‌تر و توسعه ظرفیت‌های اجتماعی برای بالا بردن مهارت‌های متقاضیان در سطح استان خوزستان است. در این خصوص، سیاست‌ها در راستای جهت‌گیری‌های مالی، افزایش کیفیت مربیان، عرضه نهادهای آموزشی، بهبود برنامه درسی و برنامه‌های آموزشی از راه‌دور و غیررسمی و تمرکز بر گروه‌های محروم جامعه مانند زنان و جوانان روستایی و گروه‌های کم‌درآمد استان خوزستان تعیین شده‌اند.

منابع

- مهرعلی زاده، ی. (۱۳۸۳). جهانی شدن و چالش های رویاروی نظام های آموزشی، کارآموزی و مهارت سازی کشور ایران. اهواز. انتشارات رسش.
- مهرعلی زاده، ی. (۱۳۸۴). جهانی شدن، تغییرات سازمانی و برنامه ریزی توسعه منابع انسانی. اهواز. انتشارات دانشگاه شهید چمران اهواز.
- قانون برنامه چهارم توسعه، مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹.
- سند چشم انداز ۱۴۰۴، ابلاغیه مقام معظم رهبری، ۱۳۸۴.
- نقشه جامع علمی کشور، شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۹.
- برنامه پنجم توسعه کشور، مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹.
- سند تحول راهبردی علم و فناوری کشور، ۱۳۸۸.
- Lauder, H., & Mehralizadeh, Y. (2001). Globalization, skill, and the labour market, In: Brown, P., Green, A., and Lauder, H. High skills globalization, competitiveness, and skill formation. Oxford University Press.

